

باسمه تعالی طرح درس مقطع کارشناسی

اطلاعات درس و رشته:	حقوق اجتماعی سیاسی در اسلام؛ دو واحد؛ رشته عمومی
اطلاعات کلاس درس:	دوشنبه: ۰۸:۳۰ - ۱۰:۳۰؛ کلاس B ۳۱۳
راه‌های ارتباطی:	https://t.me/+C91p3HCub90yY2M0
معرفی استاد:	https://www.mofidu.ac.ir/departments/theology/the-faculty/mohammad-hasan-movahhedi-savoji

۱- شرح درس Lesson Plan

اسلام به‌عنوان دینی جامع، تنها به عبادات فردی و رابطه انسان با خدا بسنده نکرده است، بلکه برای زندگی اجتماعی و سیاسی نیز اصول و قواعدی ارائه داده است. یکی از مهم‌ترین این اصول، حق تعیین سرنوشت است؛ حقی که بر اساس آن، هر انسان و هر جامعه‌ای باید بتواند مسیر زندگی، حکومت و نظام اجتماعی خود را آزادانه انتخاب کند. بررسی این اصل در اسلام، به ما کمک می‌کند تا پیوند میان مبانی دینی و حقوق بشر معاصر را بهتر درک کنیم.

در اصطلاح حقوق بین‌الملل و علوم سیاسی، حق تعیین سرنوشت به معنای «اختیار ملت‌ها برای انتخاب آزادانه نظام سیاسی، اقتصادی و اجتماعی خویش» است. این اصل، پس از جنگ جهانی دوم و در منشور سازمان ملل متحد جایگاه ویژه‌ای یافت. اما باید دانست که اسلام قرن‌ها پیش، بر مبنای کرامت ذاتی انسان و اصل شورا، بر این حق تأکید کرده است. قرآن کریم، کرامت انسان را اصل بنیادین معرفی کرده است: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ» (اسراء، ۷۰). همچنین آیه شورا: «وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ» (شوری، ۳۸)، به روشنی نشان می‌دهد که اداره امور جامعه باید با مشارکت و نظر مردم باشد، نه بر اساس استبداد و اجبار.

رفتار پیامبر اسلام (ص) در مدینه نیز نشان‌دهنده رعایت اصل تعیین سرنوشت است. ایشان در بیعت عقبه و بیعت رضوان، با مردم پیمان بستند و رضایت آنان را شرط اساسی حکومت قرار دادند. این بیعت‌ها نوعی «قرارداد اجتماعی» به شمار می‌رود که بدون مشارکت مردم، تحقق نمی‌یافت. امیرالمؤمنین علی (ع) نیز در نامه به مالک اشتر، والی مصر، تصریح می‌کند که حکومت بدون رضایت و همراهی مردم پایدار نمی‌ماند. آن حضرت تأکید دارد که مردم ستون اصلی حکومت هستند و زمامدار باید منافع و خواست عمومی را در نظر گیرد.

از سوی دیگر، از نگاه اسلام، انسان موجودی مختار است. اگر اراده و اختیار از او سلب شود، اساس تکلیف دینی نیز بی‌معنا خواهد بود. به همین دلیل، در حوزه اجتماعی و سیاسی نیز انسان حق دارد سرنوشت خود را تعیین کند. این امر هم در انتخاب دین (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) و هم در انتخاب حاکم و نظام سیاسی جلوه‌گر است. در حقوق بین‌الملل، حق تعیین سرنوشت به‌عنوان حقی بنیادین شناخته می‌شود که حتی بالاتر از اصل حاکمیت دولت‌ها قرار گرفته است. اسلام نیز با پذیرش این حق، بر عدالت اجتماعی، نفی استبداد و احترام به اراده مردم تأکید می‌کند. بدین ترتیب، می‌توان گفت که اندیشه اسلامی و نظام حقوق بشر جهانی، در این زمینه نقاط مشترک مهمی دارند.

از جلوه‌های عملی این حق در نظام اسلامی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

بیعت و مشارکت مردمی: مردم با بیعت، حاکم را مشروعیت می‌بخشند و این بیعت، نوعی اعلام رضایت و تعیین سرنوشت جمعی است.

اصل شورا: تصمیم‌گیری‌ها باید بر اساس مشورت باشد تا خواست عمومی در آن بازتاب یابد.

نقد و نظارت: در اسلام، مردم حق دارند بر حاکمان نظارت کنند و در صورت انحراف، اعتراض نمایند. نمونه بارز آن، خطبه‌ها و نامه‌های امام حسین (ع) در برابر حکومت یزید است که تجلی روشن دفاع از حق تعیین سرنوشت امت بود. در جهان معاصر که مسأله دموکراسی و حقوق بشر جایگاه برجسته‌ای دارد، تأکید اسلام بر کرامت انسان و آزادی او برای انتخاب مسیر زندگی و نظام سیاسی، نشان می‌دهد که این دین الهی ظرفیت بالایی برای هم‌سخنی با جهان امروز دارد. از منظر اسلامی، جامعه‌ای که بر اساس اجبار و بی‌توجهی به اراده مردم اداره شود، از مشروعیت واقعی برخوردار نخواهد بود.

۲- منابع درسی Course Materials

الف) منابع اصلی

۱. جزوه کلاسی

۲. مطالب کلاسی

ب) منابع برای مطالعه بیشتر

۱. حقوق اجتماعی سیاسی در اسلام، نشر معارف

۳- تکالیف و نظام ارزشیابی Assignments & Assessment

الف. چگونگی ارزشیابی

۱. ارائه کنفرانس و مناظره در زمینه مباحث مرتبط: ۳ نمره

۲. امتحان پایان ترم به صورت تستی از همه آموخته‌های درس در طول ترم: ۱۷ نمره

۴- زمان‌بندی حدودی جلسات Session Scheduling

جلسه اول: معرفی درس، آشنایی اجمالی با مصادیق حقوق اجتماعی و سیاسی

جلسه دوم سوم: حق تعیین سرنوشت: رضایت عمومی و نقش آن در تشکیل جامعه اسلامی

جلسه چهارم: حق تعیین سرنوشت: نگاهی به سیره نبوی

جلسه پنجم، ششم و هفتم: حق تعیین سرنوشت: بررسی ادله دیگر

جلسه هشتم و نهم: نگاهی به حقوق سیاسی اجتماعی در حکومت معصومان علیهم‌السلام

جلسه دهم و یازدهم: حقوق اقلیت‌های مذهبی در جامعه اسلامی: روایاتی در تکریم اقلیت‌های مذهبی

جلسه دوازدهم، سیزدهم و چهاردهم: حقوق اقلیت‌های مذهبی در جامعه اسلامی: سیره پیشوایان معصوم با مخالفان عقیدتی

جلسه پانزدهم و شانزدهم: حقوق مخالفان عقیدتی